

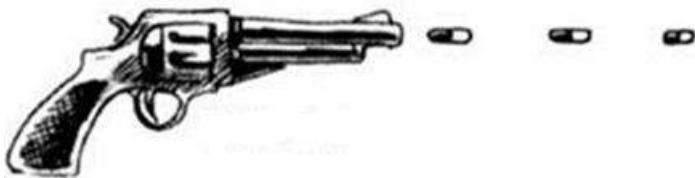
Sigida 6

Furaw tacogo juman ni u tacogo jugu

Mögö be se ka fura jumanw sörö fura feereyöröw la, nka a döw be yen peci te minnu na walima u tawaati temenen don.

Ani fana tuma döw la, fura juman caman te ta u tacogo la, o de be a to u be tijeni ke ka teme jeni kan. Walasa fura ka mako je, a ka kan ka ta a tacogo la. Fura te yen farati te min na.

Fura döw farati ka bon ka teme döw kan. A kólösen don tuma döw la ko mögö caman be furaw ta minnu farati ka bon banamisenniw furakeli la. Misali la, n ye a ye ko den döfatura ka a sababu ke a ba ye banakisefagal an dö ke ka a ka mura furake min tun man kan ka di a ma. Faratiba be fura minnu na, aw kana olu ke ka banamisenniw furake abada.

Aw ye aw hakili to a la ko fura be se ka mögö faga.

Sariya döw ka kan ka bato fura tali la:

1. Sani aw ka fura ta, aw ye aw jija cogo bee la ka dögötörö jininka fö.
2. Aw be fura minnu ta, aw ye u bee kelen kelen tacogo juman ni u tali kólölw jini ka u dö (aw ye seben je binkenemanw laje).
3. Aw kana teme fura tata hake kan abada, nka aw ye furaw ta fö ka se dögötörö ka waati kofölen ma.
4. Aw kana fura ta abada ka a sörö a peci te aw ye.
5. Ni fura ma aw ka bana mögöya, aw ye a tali dabila.

6. Sani aw ka fura ta, aw ye a jatemine ni a waati dafalen te (a sebennen don a foroko kan). Ni fura neici waati dafara, faratiba be a tali la. Nka ni a waati ma dafa, a be se ka bana kelle.

Jatemine: Kələsiliw ye a jira ko kenyabaarakela dəw ni dəgətərə caman be fura dəw di məgəw ma hali ni u neici te o tigiw ye. U hakili la ko banabagatəw nimisi tena wasa ni fura ma di u ma. Aw ye a jini aw ka dəgətərə (furakəbaga) fe a ka fura di aw ma min neici be aw ye.

Aw kana fura ta abada ka a sərə aw mako te a la walima ka a sərə aw te a neici dən.

1 An mako be fura la tuma jumən?

Bana caman be yen minnu be kəneya u yere ma ka a sərə fura ma ke u la i n'a fə səgəsəgə ni mura. Walasa farikolo ka se ka bana kun ka tila ka a kelle, aw dan ye ka nin ladilikan ninnu matarafa:

- ka saniya sariyaw bato;
- ka to ka i səgenlafipə bə;
- ka dumuni nafama dun.

Hali ni aw be fura ta ko bana ka jugu, **farikolo de ka kan ka bana kelle folə**. Fura be farikolo deme dərən de. Saniya, səgenlafipəbə ni dumuni pumanw nafa ka bon kəsəbe bana furake la.

2 Dantəməwale juguw furaw tali la

Ninnu ye filiw ye məgəw ka teli ka minnu ke ni u be tubabufuraw ta. Fura minnu file, olu tacogo jugu de ye məgo caman ka saya sababu ye san o san. **Aw ye aw janto aw yere la!**

1. Kularomisetini (*Chloromycetin*) Kularanfenikəli (*Chloramphénicol*) (seben ne 356)

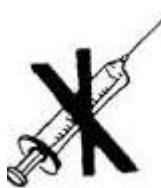
Nin fura ninnu tali man ni kənboli ni fogonfogonlabanaw furakeli la barisa u farati ka bon kəsəbe. Aw ka kan ka a ta tifoyidi dərən de la (aw ye seben ne __ laje). Denyereni minnu si te kalo 1 bə, aw kana nin fra in di olu ma abada.

2. Ositosini (*Oxytocine*), Pitosini (*Pitocin*), erigonowini (*Ergonovine*), erigotarati (*Ergotrate*), and Misoporositəli (*Misoprostol*) ani sitoteki (*Cytotec*) (seben ne 390-391 laje)

A ka ca a la lajiginnimuso dəw be nin fura in di musokənəma ma walasa ka jiginni teliya. O ye farati juguba ye. Denba walima den ni be se ka to a da fe. Aw ye a ke dərən walasa ka basi jo jiginni kəfe (aw ye sigida 18 laje).

3. Pikiriw

Hakilina min be an kun na ko pikiriw ka ni ka teme furakise kan, o te tijé ye. Tuma caman, fura minnu be kunu olu ni pikiri bee jec i ye kelen ye. Ka da o kan, **fura minnu be ke pikiri sira fe olu farati ka bon kosebe ka teme fura kunutaw kan.** Senfagabana taamasijé be mogó min na, (ni mura be a senkoro), ni i ye pikiri ke o tigi la, o be se ka ke mulukuli sababu ye (seben je 74 laje). Pikiri keli ka kan ka dan hake la kosebe wa pikiriminenw ka kan ka tobi walasa ka u banakisew faga. (Aw ye sigida 8 laje).

4. Penisilini (Pénicilline)

Penisilini be bana damadòw dòron de furaké. Penisilini tali dantemé kojugu dimi, mugu walima farigan na, o ye filiba ye. A ka ca la, jolida te dimi minnu na, hali ni o ye a soro a yoró bilennen don, kolo fosi te olu la wa olu mako te penisilini walima banakisefagal lan werew la. Penisilini ka jugu mogó dòw ma. Sani aw ka a ta, aw ye a tacogow kalan minnu nefolen don gafe je nataw kono ani aw ka u bato ka je.

5. Penisiteremisini (furaw nagaminen)

Nin fura ninnu ye penisilini ni sitereputomisini nagaminen ye. U tali walasa ka murasgoscog ni mura kélé, o damateménen don ka da kun saba kan:

- U te fosi je murasgoscog ni mura kéléli la;
- U be se ka kasara jugu lase mogó ma min be se ka a faga;
- U tali be se ka sgoscogonje furakeli geleya.

6. Witamini B₁₂ ni bijetuluw

Nin fura ninnu joda fosi te jolidese ni fangadogoya la, fo ni a bora bana kelen kelenw na. Ani fana, kolo dòw be soro u la ka da a kan pikiriw don. An ka kan ka u ta dögötör dòron de ka yamariya kono jolisegege kofe. Jolidese geleyaw caman kono, a ka ni an ka joliseginfurakisew ta.

7. Witamini werew

A ka ca a la, **aw kana witamini pikiriw ke.** Pikiriw kasara ka bon kosebe, u da ka gelen wa u man fisa ni furakisew ye.

A ka ca a la mogó caman be war i tijé furaw la vitamini nafamabaw te fura minnu na .A ka fisa ka dumuniw san i n'a fo shefan, tiga, sho, noco kene walima kumunen, jége, sogo, yiridenw, vitamini ni fen nafama werew caman be soro minnu na.

Mogó min be dumuni ke ka je o tigi mako te vitamini fosi were la.

Witamini sɔrcɔcogo ɲumanw

Ni aw mako be kunnafoni werew la witaminiw sɔrcɔcogo kan, aw ye sigida 10 laje.

8. Kalisiyɔmu (kolosinsinnan, *le calcium*)

Kolosinsinfura pikiri keli jolisiraw fe, o farati ka bon kosebe. A be se ka a tigi faga ni pikiriji ma taa dɔɔni dɔɔni. Kolosinsinfura pikiri min be ke mogɔ bobara la, o be se ka ne ta waati dɔw la. Aw kana kolosinsinfura pikiri ke abada ni dɔgɔtɔrɔ ka yamariya te.

9. Sɔrɔmuji

Yɔrɔdɔw la, bana kelen don ka mogɔ minnu fanga dɔgɔya walima ka jolidesè bila u la, olu de be u bolo wari bee don sɔrɔmu na ka da a kan a be u hakili la, ko o bëna u deme ka fanga sɔrɔ walima ka joli lasegin u farikolo la. U be filiba la, barisa sɔrɔmu te fen were ye ji ni kɔgɔ kɔ ani tuma dɔw la sukaro. Ijɔmiden kelen fanga ka bon ka teme sɔrɔmuji kan, wa fana a te fen fara joli kan.

Ka fara o kan, mogɔ min be sɔrɔmuji ke banabagatɔ la ni o tigi te a nedɔn, o farati ka bon ka a sababu ke a be se ka tɔɔrɔ lase joli ma min be se ka banabagatɔ faga (misali la sidabana, jolilabana juguman were).

Sɔrɔmuji be seben mogɔw kun minnu te se ka dumuni foyi dun walima ji caman minbaliya kelen don ka jidese bila minnu farikolo la.

Ni banabagatɔ be se ka dumuni ke, aw be sukaro ni kɔgɔ dɔɔni ke ji litiri kelen na ka o di a ma (aw ye kenejadi yɔrɔ laje seben je 152 la). O ni jolisira fe sɔrɔmuji litiri kelen bee nafa ye kelen ye wa kɔlɔlɔ te a la. Banabagatɔ minnu be se ka ka dumuni ke, dumuni nafamaw dunni be fanga di olu ma ka teme sɔrɔmuji kan. Banabagatɔ minnu be se ka dumuni ke dumuni nafama dunni be olu deme ka fanga sɔrɔ kosebe ka teme sɔrɔmuji suguya bee kan.

Ni banabagatɔ be se ka ji kunu ani a t'a foɔnɔ:

10. Kōnɔfiyelanw

A farati ka bon tuma bée ka denmisenni walima banabagatō gelen fiye. Nga o bée la fiyeli ka di mɔgɔw ye. Walasa ka kōnɔfiyelanw ni kōnɔmagayalanw ani kōnɔkoli kecogo juman dɔn, aw ye sigida 20 ni 25 laje.

5. Zantamisini (*Gentamicin*) garamisini (*Garamycin*) ni kanamisini (*Kanamycin*) (sèben je 358)

Nin banakisefagal an ninnu dikojugu denw ma, a ye badabada tulogeran bila u caman na. Aw ye nin fura kofɔlen ninnu di denw ma banaw na, minnu bē se ka dan kari u ka jenemaya la. Denyereniw ka bana caman bē yen anpisilini (ampicillin) bē olu furake ka je ani fana a farati ka dɔgo.

6. Kōnsbolifuraw (*les medicaments Anti-diarrhéiques*) ni idɔrɔkisinolini (*hydroxyquinolines*) kiliyikinɔli (*Clioquinol*), di-iyodoidɔrsikinolini (*di-iodohydroxyquinoline*), alikinɔli (*halquinol*), borosikinɔlini (*broxyquinoline*): jodokini (*Diodoquin*), anterokinɔl (*Enteroquinol*), amikilini (*Amicline*), kozili (*Quogyl*), ani izinitigiw ka tɔgo caman wèrè (sèben je 369)

Fɔlɔ kiliyokinɔliw (clioquinols) tun bē ke ka kōnboli gansan furake. An bē don min i kobi, o fura faratilen ninnu feereli kɔnnen don jamana caman na, nka hali bi u bē feere jamana dɔw la. U bē se ka badabada mulukuli ni fiyentɔya lase mɔgɔ ma, hali u bē se ka mɔgɔ faga fana. Aw ye kōnboli furakɔcogo laje sigida 13 la.

7. Koritizɔni (*cortisone*) ni kɔritiko-steroyidi (*Corticostéroïdes*) peredinisoloni (*prednisolone*), dékizametazɔni (*dexamethasone*) ani o nɔgɔn werew

Ninnu ye dimidafura fangamaw ye minnu bē ke ka sisan, kolotugudadimi walima farikolotenebana gelenw furake. Nka jamana caman na siteroyidi (*les stéroïdes*) bē sèben mɔgɔw kun mugu ni dimi fitiniw na barisa u ka teli ka dimi da. O kewale ye fili belebele ye. Siteroyidi (*les stéroïdes*) bē kɔlɔlɔ werew lase mɔgɔ ma. Kerenkerennenya la ni a tata dantemena walima ni a tara ka teme tile damadɔ kan. U bē hadamaden farikolo fanga dɔgɔya bana kumbenni na. U bē se ka sɔgɔsɔgɔninje juguya ka joli bila furu la ani ka kolow fanga dɔgɔya kɔsebe fo ka u kari diya.

8. Anaboliki siteroyidi (*stéroïdes anabolisants*) nandroloni (*nandrolone*) dekanowati (*decanoate*), durabolini (*durabolin*) dekadurabolini (*decadurabolin*), orabolini (*orabolin*), sitanozololci (*stanozol*), origanaborali (*organaboral*). Izinitigw ka tɔgɔ caman werew bε yen.

Anaboliki siteroyidi (anabolic steroids) dilannen don ni ce lawaji ye, a dili man ji denmisennw ma walasa u ka fanga sɔrɔ ani ka mɔdiya. A bε se ka fɔlɔ ka denmisenni mɔdiya, nka a bε laban ka a kundama dan sira la joona ka a sɔrɔ a tun bε se ka mɔ ka teme o hake kan ni a tun ma fura in ta. Anaboliki steroyidi (anabolic steroids) tali kɔfe kɔlɔkɔlɔ ka bon, a bε si bɔ musomani jɛda la ka a jɛda kε i n'a fɔ ce, min te ban hali ni a ye fura in tali dabila. **Aw kana mɔdiya fura di denmisenniw ma abada.** Sani aw ka mɔdiya fura san den ye, aw ye o wari don dumuni nafama na, ka a di a ma.

9. Kolotugudadimi furaw ((Butazoni (Butazones), okisifanbutazoni (*oxyphenbutazone*), amidozoni (*Amidozone*) ni fenilibutazoni (*phenylbutazone*), ani butazolidini (*Butazolidin*))

Tuma dɔw la, nin kolotugudadimi furaw (kolotugudadimi) bε se ka jolilabana jugumanba (agaranulositosi) bila mɔgɔ la. Ani fana, u bε se ka fijε bila furu, bijε ni kɔmɔkili la. **Aw kana nin fura jugu ninnu ta abada.** Aspirini (aspirine) (seben je 378) walima ibuporofeni (ibuprofen) (seben je 379) farati man bon kolotugudadimi furakeli la, wa a da fana ka nɔgɔn. Ni dimi ni farigan dɔrɔn don, aw bε se ka asetaminofeni (acetaminophen) ta.

12. Fura pagaminenw

Tuma dɔw la, aw be fura fila walima a caman pagaminen sɔrɔ furakise kelen walima furaji kelen na. U te mako je ani fana u da ka gelen ni u dilanna nin cogo la. **A ka ca a la, u ka tijen'i ka bon ni u ka jen'i ye.** Ni mɔgɔ bena fura pagaminenw seben aw kun, aw ye a jini a tigi fe a ka fura seben, fura min nafa ka bon kɔsεbe. Aw kana aw ka wari tijε fura nafantanw na.

Sidabana furakise dɔw pagaminen de be na (aw ye seben je 397 laje). O be u tali nɔgɔya.

Aw ka kan ka **aw yere tanga** fura pagaminen minnu ma, olu de file:

- **Sɔgɔsɔgɔfuraw ni kaari labɔfuraw** pagaminen bε sɔgɔsɔgɔfura minnu na. (A ka ca a la, o sɔgɔsɔgɔfuraw te mako je ani; u pagaminen ni u pagamibali bee lajelen sanni ye wari latijε ye.)
- **Banakise fagafuraw** minnu ni kɔnɔboli fura pagaminen don.
- **Furudimi furaw minnu ni kɔnɔnajoli fura pagaminen don.**
- **Dimi fura fila** walima a caman pagaminen (aspirini ni asetaminofeni, tuma dɔw la ani kafe pagaminen).

3 Misali minnu na fura dɔw tali ye farati ye

Ka a fɔ ko fura dɔw ni dumuni dɔw te taa ḥogonfe, o te tijne ye. Misali la, furasi te yen ko min ni sogo, foronto, buyagi walima lenburuba te ben (nka tulumadumuniw walima foronto caman be dumuni minnu na, olu ka jugu furu walima nuguabanaw ma (aw ye sigida 10 ni 12 laje). Fura dɔw be ko were ke mɔgo la ni a tigi be dɔlɔ min. (aw ye metoronidazoli (metronidazole) laje seben ne 368 la).

Mɔgo ka kan ka fura dɔw to yen ni a be lahalaya dɔw la.

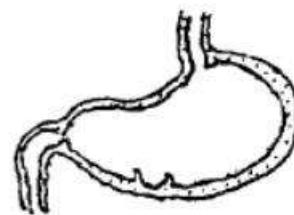
1. Muso kɔnɔma walima denbatigi man kan ka furasi ta fo ni a jeciba be yen (aw ye sigida 10 laje). (Nka witaminiw walima nege be sɔrɔ furakise minnu na, olu tali te basi ye u ma. Fana, muso sidato minnu be sindi la u denw ma, olu ka kan ka furaw ta minnu be sidabana bali ka yelema denw fe . Aw ye seben ne 397 laje)

2. Aw ye aw kɔlɔsi kɔsebe furaw dili la denyereniw ma; ni aw be se, aw ye dɔgotɔrɔ jininka fɔlɔ. Be sure not to give to much.-Aw kana fura dita caya-kojugu.

3. Geleyaw, faritenebanaw, farijew ni o jɔgɔnna werew delila ka mɔgo minnu mine u kelen ko ka penisilini, silifamidi walima fura werew ta, o tigiw man kan ka o fura kelenw ta tuguni, u ka jenemaya tɔ la barisa a farati ka bon. (Aw ye fura dɔw pikiri keli kɔlɔlɔw laje sigida 8 na.)

4. Furudimi walima nsɔnkunna be mɔgo minnu na, olu ka kan ka furaw tali dabila, asipirini be fura minnu na. Dimi mada furaw ni siteroyidi bɛɛ (aw ye seben ne 51 laje) be furudimi ni dumuni yelembaliya juguya. Dimi mada fura min te geleya lase furu ma, o ye asetaminofeni de ye (paracetamoli, aw ye seben ne 379 laje).

5. Fura dɔw tali farati ka bon bana kerenerennen dɔw la. Misali la, sayitɔw man kan ka furake ni banakisefagalaw walima fura farimanbaw dɔw ye, barisa fijɛ bilalen don u bije na, a la furaw bɛ se ka kɛ pɔɔni ye u farikolo ma (aw ye sigida 172 laje).
6. Farikololajidese walima kɔmɔkilibana bɛ mɔgɔ minnu na, olu ka kan ka u ka fura tataw dɔn. Fura minnu bɛ farikolo degun, aw kana teme olu tako kelen kan, fo a tigilamɔgɔ ka negeñe kɛ ka ne. Misali la, ni farigan jugumanba walima farikololajidese bɛ den dɔ la, aw bɛ asipirini kise kelen dɔrɔn di a ma fo a ka negeñeke damine tuguni. **Aw kana silifamidi di farikololajidesebagatɔ ma abada.**